

Media: TA NEA   **Page:** 1,50-51   **Published at:** 29-08-2022
Author: **Surface:** 1761.97 cm²   **Circulation:** 10340
Subjects:

**ΛΕΩΝ
Α. ΝΑΡ**

Σ. 50-51

Ο φιλόλογος και συγγραφέας γιος, του θρυλικού Αλμπέρτου Ναρ (ερευνητή και διασώστη του εβραϊκού πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη αλλά και απόγονος επιζώντων του Ολοκαυτώματος), μας μιλά για το δοκίμιο που έχει γράψει για το στιχουργικό έργο του Θ. Παπακωνσταντίνου, το εν γένει συγγραφικό του έργο αλλά και για τη σημερινή πνευματική κίνηση στη Θεσσαλονίκη

«Ο Θανάσης δεν είναι απλά στιχουργός, είναι ατόφιος ποιητής»

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΟΝ ΔΗΜΗΤΡΗ Ν. ΜΑΝΙΑΤΗ

Αν υπάρχουν τα τραγούδια του Θανάση Παπακωνσταντίνου και η πρόσληψή τους από ένα μαζικό και ετερόκλητο κοινό όπως ξανάδειξε το φετινό καλοκαίρι, υπάρχει και ένας αναμμένος φακός που ξαναδιαβάζει την στιχουργική του συγκομιδή, στέκεται στους εγκιβωτισμούς και τις αναφορές της, καθιστά το έργο του Θανάση πεδίο έρευνας. Ο φακός ανήκει αυτές τις ημέρες στον συγγραφέα και φιλόλογο Λέων Α. Ναρ που έχει γράψει ένα εξαιρετικό δοκίμιο με τον τίτλο «Να βρω ξανά του νήματος την άκρη...» (εκδ. Πατάκη) και που ανήκει στα ευπώλητα των βιβλιοπωλείων. Εδώ ο σπουδαίος φιλόλογος και διδάκτωρ, ανατέμνει λόγια και εικόνες του δημιουργού – με παρατάγματα από μακρές συνομιλίες με τον ίδιο τον συνθέτη. Στην πραγματικότητα ανιχνεύει τις τάσεις και του κοινού του, τη σημερινή του ταυτότητα. Φυλάει και επιμελεί ο Ναρ βέβαια δεν οριοθετείται απλώς στην καταγραφή και τη μελέτη του τραγουδιού ή του στίχου. Τέκνο της Θεσσαλονίκης και γιος του συγγραφέα και διασώστη του εβραϊκού πολιτισμού, των σεφαραδίων τραγουδιών και επιγόνου επιζώντων του τρομερού Ολοκαυτώματος, Αλμπέρτου Ναρ, κρατά ένα νήμα μνήμης και έγνοιας για το εβραϊκό στοιχείο και το πνεύμα μιας κοσμοπολίτικης Θεσσαλονίκης. Για όλα αυτά, τον Θανάση, το έργο του αλλά και για την πνευματική κίνηση στη συμπρωτεύουσα ο Λέων Ναρ μας ξαναγεί στα πεδία που ξέρει καλά και για τα οποία αγωνίζεται.

Πώς αποφασίσατε να αποκωδικοποιήσετε το στιχουργικό έργο του Θανάση Παπακωνσταντίνου με το δοκίμιο σας και άραγε είνα ξεχωριστό από το συνολικό τραγουδοποιοικό του έργο;

Ο Θανάσης Παπακωνσταντίνου κυκλοφόρησε τα πρώτα του τραγούδια στις αρχές της δεκαετίας του '90. Οι μουσικές και κυρίως οι στίχοι του άρχισαν να με ενδιαφέρουν από την εποχή που βρισκόταν στην ακμή του ένα από τα πιο ζωντανά κύτταρα της Θεσσαλονίκης, το στούντιο «Αγροτικών» του Νίκου Παπάζογλου, εκεί που ηχογραφήσαν, πέρα από τον Θανάση, πάνω κάτω την ίδια εποχή, ο Σωκράτης Μάλαμας, η Μελίνα Κανά, οι Τρύπες και τόσοι άλλοι. Σε αυτό το ευρύτερο σύνολο εντάχτηκε και ο Παπακωνσταντίνου στα πρώτα του βήματα. Από εκείνη τη στιγμή κατάλαβα ότι έχουμε να κάνουμε με μια περίπτωση ιδιαίτερου δημιουργού που δεν είναι μόνο τραγουδοποιός ούτε συνθέτης ούτε στιχουργός, αλλά ποιητής, ατόφιος ποιητής. Επιμένω στο ποιητής, χωρίς, ωστόσο, σε καμιά περίπτωση να παραγνωρίζω ότι οι μελωδίες του χαρίζουν εξίσου αισθητική απόλαυση, κυρίως εξαιτίας των διαρκών πειραματισμών του στον ήχο (εννοώ όλα αυτά τα ετερόκλητα παντρέματα της παράδοσης με το ροκ που κατά καιρούς έχει κάνει).

Υπάρχει μια συζήτηση για την ταυτότητα του κοινού του. Τι γονιμοποιείτε με το δοκίμιο σας. Νοσταλγία αγροτικής ζωής, ανάγκη κοινότητας; Τι λέτε;
Δεν μπορώ να απαντήσω με απόλυτη ακρίβεια, το σίγουρο είναι ότι το κοινό του είναι ετερόκλητο. Νομίζω ότι έχουμε σπουδαία πρώτα

ύλη, άλλοτε μουσικά ακούσματα που μοιάζουν να κινούνται σε πιο παραδοσιακές φόρμες κι άλλοτε πιο λαϊκές μελωδίες. Το ενδιαφέρον είναι ότι ο Παπακωνσταντίνου δεν διστάζει να προχωρήσει πολλές φορές στην αποδόμησή τους, προκειμένου να τα φέρει στα δικά του μέτρα. Επίσης τα τραγούδια του μιλούν για τα κοινά όνειρα, αλλά και για τον κρυφό πόνο που μπορεί να κουβαλά ο καθένας μας. Αλλά πάλι υμνούν το μεγαλείο του έρωτα, ακόμη κι αν αυτός οδηγεί σε συνασθηματικά αδιέξοδα. Προκύπτει έτσι ένα μουσικό κράμα που ακούγεται ταυτόχρονα ολοκαίνουργιο, φρέσκο, και την ίδια στιγμή αναγνωρίσιμο. Οι παράτολμοι, σε μια πρώτη ανάγνωση, χειρισμοί του ισορροπούν, θαρρείς, την κάθε αντίθεση: τον απόλυτο σεβασμό της παραδοσιακής μουσικής – χωρίς όμως την αίσθηση του δέους απέναντί της, που λειτουργεί ως αμύχανος διεκπεραιωτής –, αλλά και την απόλυτη ανάγκη επαναπροσέγγισης της σε ενεστώτα χρόνο. Κι όλα αυτά, με δάνεια στοιχεία από διάφορες πηγές, με αποτέλεσμα να υπάρχει τελικά μια δημιουργική σύμμιξη. Όπως γράφω και στο βιβλίο, στον ακροατή πέφτει το επίπονο αλλά ουσιαστικό φορτίο της αναζήτησης. Όπως γράφει ο Κάφκα, «οι στίχοι που έχουμε ανάγκη είναι εκείνοι που πέφτουν σαν το τσεκούρι στην παγωμένη θάλασσα της ψυχής μας». Και ο Θανάσης Παπακωνσταντίνου θεωρώ πως χειρίζεται επιδέξια το τσεκούρι.

Μήπως η όλη παρουσία του Θανάση εκφράζει κι ένα νέο κοινό των πόλεων με σπουδές και πιθανώς ένα κοινό ρυμουλκημένο μακριά από τη λαϊκότητα;

Και πάλι νομίζω ότι δεν μπορώ να απαντήσω με βεβαιότητα. Το σίγουρο είναι ότι πολλά τραγούδια του εδράζονται άλλοτε στον κοινωνικό προβληματισμό και άλλοτε σε μια υπαρξιακή αγωνία. Σαφέστατα οι στίχοι του «αντανακλούν» αφενός τον ορίζοντα της μικροιστορίας και αφετέρου την περίκλιστη οπτική της ιδιαιτερότητας. Οι λέξεις του ανασκαλεύουν συχνά την ατομική του μνήμη, αλλά συχνά επίσης ακρο-

βατούν στους στροβιλισμούς της ίδιας της ύπαρξης. Στους μουσικούς του δρόμους διασταυρώνονται το απώτερο με το πρόσφατο παρελθόν και το παρόν της ελληνικής μουσικής: το ροκ «χαιρετά» την παράδοση, το λαϊκό, πέρα από τα όργανα που χρησιμοποιεί κάθε φορά και τη φόρμα σύνθεσης που τελικά επιλέγει, είναι και θα είναι θεμέλιος κώδικάς του – με την απαραίτητη επισήμανση όμως ότι ο Θανάσης τον ορίζοντα της μικροιστορίας και αφετέρου την περίκλιστη οπτική της ιδιαιτερότητας που χαρακτηρίζει το έργο του. Νομίζω ότι λειτουργούμε περιοριστικά, αν πούμε ότι η όλη παρουσία εκφράζει μόνο ένα κοινό πόλεων με σπουδές και πιθανώς ρυμουλκημένο μακριά από τη λαϊκότητα, το κοινό του, νομίζω, αυτό ίσως το ξέρει καλύτερα ο ίδιος, είναι πολύ πιο διευρυμένο πλέον. Πολλοί από τους ακροατές του Θανάση

Λέων A. Ναρ

«Η πνευματική κίνηση στη Θεσσαλονίκη είναι ασφαλώς αλλοιωμένη, γενικά η πόλη μοιάζει, εδώ και πολλά χρόνια, να έχει χάσει τον Βηματισμό της», λέει ο Λέων Ναρ

φραστού. Οι ρεματιές, οι χαράδρες, οι πεδιάδες κι οι βράχοι δε συνθέτουν απλώς ένα σκηνικό όπου εκτυλίσσονται τα όποια πάθη. Την ίδια στιγμή ταξιδεύουμε όχι μόνο σε μέρη για τα οποία δεν έχουμε ξανακούσει, αλλά και συναντάμε αρκετά πρόσωπα της σύγχρονης ζωής και ιστορίας. Την ίδια στιγμή, βέβαια, τραγουδάμε για φυσιογνωμίες σπαινούσες αλλά και ανθρώπους της διπλανής πόρτας που υποφέρουν, πρόσωπα που άλλες φορές παθιάζονται και άλλες υποκρίνουν στην ανθρώπινη υπόστασή τους. Οι λαϊκοί θρύλοι τροφοδοτούν τον Θανάση με πρόσωπα επικηρυγμένα από την επίσημη εξουσία, πρόσωπα «παράνομα», ωστόσο απόλυτα δικαιωμένα στη λαϊκή συνείδηση. Ολα αυτά, αν και ετερόκλητα φαινομενικά μεταξύ τους, «μοιάζουν στη θέση τους σωστά κι ωραία βολεμένα», όπως έχει γράψει ο συνοδοιπόρος του Σωκράτη Μάλαμας. Σίγουρα, από αυτή τη σκοπιά, έχει γράψει πολιτικός στίχους. Η ποίησή του είναι γεμάτη από εικόνες της φύσης που λειτουργούν τις περισσότερες φορές συμβολικά, διαμορφώνουν ένα ξεχωριστό κλίμα και «μιλούν» για τα ανθρώπινα αισθήματα, φωτίζοντας το παρελθόν ως απώλεια αλλά και ως μνήμη. Φωτίζει, ωστόσο, όχι μόνο τις σκοτεινές πτυχές της ζωής αλλά και τον διαρκή φόβο του θανάτου, την οδυνηρή απώλεια. Του αρέσουν οι σκιές αλλά και τα όνειρα, τον φλέγει η σχέση μνάσ-παιδιού που κρύβει το σκοτάδι, σχέση σκληρή που κρύβει επίσης και την ενοχή, τη μετάνοια. Διαβάζοντας τους στίχους του, αναρωτιέται κανείς για τα όρια της αλήθειας – αν μπορούν να υπάρχουν τέτοια όρια –, αναζητά το ψέμα, ψάχνει να βρει τη σημασία της σιωπής, θέτει βροντερούς προβληματισμούς με χαμηλότονους στίχους.

Τι νόημα δίνετε εσείς στο λαϊκό γενικώς και άραγε η σκηνή της Θεσσαλονίκης στα 90s π.χ. οι Ζερβουδάκης, Μάλαμας, Κανά, Λιζέτα Καλημέρη κ.λπ. συνιστά ανέκδοτο ή συνέχεια του λαϊκού;

Δεν μπορώ σε καμιά περίπτωση να οριοθετήσω το λαϊκό τραγούδι, είναι σίγουρα πολύ πιο ευρύ από στιδί-ποτε κι αν πω... Πού να το βάλεις σε καλούπια; Τα ονόματα αυτά που αναφέρετε (προτιμώ συνειδητά να μη χρησιμοποιώ τη φράση Σχολή Θεσσαλονίκης) θεωρώ ότι σαφέ-

στατα συνέβαλλαν, μαζί με πολλούς ακόμη στιχουργούς, συνθέτες και ερμηνευτές στην ανανέωση του λαϊκού τραγουδιού.

Χάσαμε Παπάζογλου, Ρασούλη, Ζήκα, Χριστιανόπουλο και άλλους σε μια δεκαετία. Διαφορετικοί μεταξύ τους αλλά και με κοινή εστία τη Θεσσαλονίκη. Υφίσταται σήμερα πνευματική κίνηση στην πόλη;

Το στούντιο «Αγροτικών» του Νίκου Παπάζογλου, στο οποίο ήδη αναφερθήκαμε, αποτέλεσε σίγουρα έναν πυρήνα που συγκέντρωσε διάφορους καλλιτέχνες οι οποίοι προσέφεραν καινοτόμες ιδέες και υπήρξε μεταξύ τους δημιουργική ζύμωση. Πώς αλλιώς, άλλωστε, θα πρόκυπταν τέτοιες πρωτότυπες μουσικές συνθέσεις, τέτοιες εμπνευσμένες ενορχηστρώσεις, τέτοια σπάνια ηχοχρώματα; Σήμερα δυστυχώς τέτοιοι χώροι είναι ελάχιστοι, εννοώ χώροι με ανάλογη δημιουργική αυτονομία, στέκια που οι δημιουργοί συζητούν μεταξύ τους θέματα που τους απασχολούν (βιβλιοπωλεία, καφέ), χώροι όπου το πνεύμα της όποιας παραγωγής ακολουθεί πάντοτε τη γραμμή του ποιητικού οράματος. Η πνευματική κίνηση στην πόλη είναι ασφαλώς αλλοιωμένη, γενικά η πόλη μοιάζει, εδώ και πολλά χρόνια, να έχει χάσει τον βηματισμό της, δεν είναι καινούργιο αυτό. Ωστόσο νομίζω ότι αυτό δεν αφορά αποκλειστικά τη Θεσσαλονίκη, μήπως και στην Αθήνα είναι καλύτερα τα πράγματα... Χάσαμε πολλά από αυτά τα στέκια, χάσαμε και σπουδαίους ανθρώπους, με emblematicό έργο, μην ξεχνάμε, αυτό είναι γνωστό... οι παρές γράφουν ιστορίες!

Νομίζω πως τα τελευταία χρόνια η Θεσσαλονίκη αναστοχάστηκε πάνω στον κοσμοπολιτικό εαυτό της και παρά το συντηρητικό ρεύμα κοίταξε προς τα πίσω θαρρετά, π.χ. την πλούσια και πολύτιμη παρουσία των Εβραίων. Ισχύει και αυτό ή συνεχίζεται σήμερα;

Ναι, έγιναν σίγουρα κάποια βήματα, δεν μπορεί να το παραγνωρίσει κανείς αυτό. Πριν από μερικά χρόνια υπήρχε απόλυτη ακινησία. Είχαμε, για παράδειγμα, τα τελευταία χρόνια την ανέγερση του μνημείου του εβραϊκού νεκροταφείου του χώρου του campus του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, καθιερώθηκε η πορεία μνήμης από την Πλατεία Ελευθερίας στον Παλιό Σιδηροδρομικό Σταθμό κάθε Μάρτιο, τοποθετήθηκαν οι δείκτες ιστορικής μνήμης σε διάφορα σημεία της πόλης, προχωρούν οι διεργασίες για την κατασκευή του Μουσείου Ολοκαυτώματος, επανειληφύθησαν η έδρα Εβραϊκών Σπουδών στο ΑΠΘ, μεταφράστηκαν αρκετά βιβλία και κυκλοφόρησαν και αρκετά νέα. Ο κόσμος ευαισθητοποιείται, πληροφορείται, διαβάζει. Μπορεί, λοιπόν, να είχαμε αρκετές αλλαγές, ωστόσο υπάρχουν πολλά που πρέπει να γίνουν ακόμη, το βάρος πρέπει να πέσει στην πληροφόρηση, στην ευαισθητοποίηση,

Είπε

Τα τραγούδια του Παπακωνσταντίνου μοιάζουν να κινούνται σε πιο παραδοσιακές φόρμες κι άλλοτε πιο λαϊκές μελωδίες. Το ενδιαφέρον είναι ότι ο ίδιος δεν διστάζει να προχωρήσει πολλές φορές στην αποδόμησή τους, προκειμένου να τα φέρει στα δικά του μέτρα

Το στούντιο «Αγροτικών» του Νίκου Παπάζογλου αποτέλεσε σίγουρα έναν πυρήνα που συγκέντρωσε καλλιτέχνες οι οποίοι προσέφεραν καινοτόμες ιδέες και υπήρξε μεταξύ τους δημιουργική ζύμωση. Πώς αλλιώς, άλλωστε, θα πρόκυπταν τέτοιες πρωτότυπες μουσικές συνθέσεις, τέτοιες εμπνευσμένες ενορχηστρώσεις, τέτοια σπάνια ηχοχρώματα; Σήμερα δυστυχώς τέτοιοι χώροι είναι ελάχιστοι.

Ο πατέρας μου, Αλμπέρτος Ναρ, συγκρότησε ένα σπάνιο αρχείο με σεφαραδίτικα τραγούδια: ηχογράφησε τη δεκαετία του '90 ηλικιωμένους τότε επιβιώσαντες και επιβίωσας του Ολοκαυτώματος και διέσωσε έτσι δεκάδες τραγούδια που σε διαφορετική περίπτωση θα είχαν χαθεί παντοπινά, σπάνια ηχητικά ντοκουμέντα

αυτό που συνέβη στη Θεσσαλονίκη αλλά και στην υπόλοιπη Ελλάδα δεν αφορά, σε καμιά περίπτωση μόνο τους Εβραίους, είναι κομμάτι της συλλογικής ιστορίας της χώρας, σε αυτήν την κατεύθυνση έχουμε να διανύσουμε πολύ δρόμο ακόμη...

Ο πατέρας σας και εσείς είστε διασώστες του εβραϊκού στοιχείου, της πλούσιας παράδοσης, των αριστουργηματικών σεφαραδίτικων αλλά και των φωνών των επιζώντων του Ολοκαυτώματος. Πώς σήμερα και πιο οργανικά θα ξαναπασιάσουμε το νήμα της μνήμης, θα μιλήσουμε για τον Πρίμο Λέβι, θα πιάσει δυνατά τι έγινε ώστε να μην ξαναγίνει;

Ο Αλμπέρτος Ναρ, πέρα από τις πολύτιμες δημοσιευμένες μελέτες του, και από τα διηγήματά του, συγκρότησε ένα σπάνιο αρχείο με σεφαραδίτικα τραγούδια, ηχογράφησε τη δεκαετία του '90 ηλικιωμένους τότε επιβιώσαντες και επιβίωσας του Ολοκαυτώματος και διέσωσε έτσι δεκάδες τραγούδια που σε διαφορετική περίπτωση θα είχαν χαθεί παντοπινά, σπάνια ηχητικά ντοκουμέντα. Σίγουρα υπάρχει μια σχετικά εκδοτική έξαρση και τα νέα αυτά δεδομένα ίσως αφυπνίζουν το ενδιαφέρον ακόμη περισσότερων νέων και επαναπροσδιορίζουν τον ρόλο της Θεσσαλονίκης στην πορεία του ισπανοεβραϊκού πολιτισμού. Δεν πρέπει, λοιπόν, να σταματήσει η προσπάθεια που ξεκίνησε στα μέσα της δεκαετίας του '80, όταν τότε για πρώτη φορά επιχειρήθηκε μια συνολικότερη προσέγγιση του είδους, κάτι που αποτέλεσε ένδειξη συνειδητοποίησης της μοναδικότητας της ισπανοεβραϊκής γλώσσας ως ζωντανή φορέα έκφρασης της συλλογικής μνήμης του σεφαραδίτικου πολιτισμού. Όσο για τον πατέρα μου, οι τις δύο προεργασίες εκδόσεις της εργασίας του για τα σεφαραδίτικα τραγούδια, σχεδόν δεκαεπτά χρόνια μετά από τη «μετοικεσία» του, επιβεβαιώνουν πανηγυρικά τη διαπίστωση ότι ο άνθρωπος εκλείπει οριστικά, όταν παύουμε να τον μνημονεύουμε και να αξιοποιούμε την αύρα του πολιτισμού του. Τα δύο αυτά βιβλία (αμφότερα έχουν εκδοθεί από τον Ιανό), επιβεβαιώνουν, όπως έγινε και με τις επανεκδόσεις και άλλων εξαντλημένων βιβλίων του, ότι το πνεύμα του είναι μαζί μας και πολύ κοντά μας και όσο μπορεί αναδύεται και αναδεικνύεται μέσα από τα κείμενά του, προκαλεί δημιουργικές συζητήσεις, εγείρει σκέψεις και συναισθήματα.

Τι κρατάτε από τον Αλμπέρτο σε εργασία, μεθοδολογία και άραγε είναι κοινές οι αφητηρίες σας στο σκέλος του δημιουργικού σας έργου;

Κρατώ πολλά πράγματα και είναι απόλυτα φυσιολογικό αυτό. Ως προς τη δημιουργία, υπάρχουν, πέρα από τις κοινές αφητηρίες και πολλές διαφορές, για παράδειγμα δεν έχω γράψει διηγήματα στα οποία εκείνος επιδόθηκε, ενώ εμένα μου αρέσει να γράφω, ανάμεσα στα άλλα θέατρο, είδος με το οποίο δεν καταπίστηκα.